

บุคลาธิษฐาน : อุปลักษณ์ในมุมมองทางภาษาศาสตร์ปริชาน

Personification: Metaphor in Cognitive Linguistic

ปาไลตา ผลประดับเพชร¹

Palita Phonpradapphet

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Program in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Science, Buriram Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับบุคลาธิษฐานซึ่งเป็นอุปลักษณ์ชนิดหนึ่งตามมุมมองทางภาษาศาสตร์ปริชานของเลคอฟฟ์และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) โดยรวบรวมตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์แบบบุคลาธิษฐานมาประกอบการอธิบาย และจัดหมวดหมู่เป็นมโนอุปลักษณ์แบบต่าง ๆ ข้อมูลภาษาที่นำมาเป็นตัวอย่างประกอบการอธิบายรวบรวมจากภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน จากแหล่งข้อมูลภาษาหลายแหล่ง อาทิ ข่าวในหนังสือพิมพ์ ภาษาในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ บทความทั่วไป นิตยสาร สารคดี บทความวิชาการ รวมถึงใช้คลังข้อมูลภาษาไทย Thai Concordance ค้นหาตัวอย่างของการใช้ภาษาไทยที่เกิดขึ้นจริงอีกด้วย จากการศึกษารวบรวม อุปลักษณ์แบบบุคลาธิษฐานที่พบในภาษาไทยสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ได้แก่ อุปลักษณ์ผู้มาเยือน อุปลักษณ์ครู/ผู้สั่งสอน อุปลักษณ์ปรปักษ์ อุปลักษณ์แพทย์ และอุปลักษณ์เจ้านาย การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาไทยรับรู้ เข้าใจสรรพจน์ที่เป็นนามธรรมซึ่งทำความเข้าใจได้ยากโดยอาศัยประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่มีชีวิต โดยเฉพาะซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องได้ทางกายภาพ และทำความเข้าใจได้ง่ายกว่า

คำสำคัญ: บุคลาธิษฐาน, อุปลักษณ์, มโนอุปลักษณ์, ภาษาศาสตร์ปริชาน

Abstract

This article aimed to explore the concept of personification as metaphor in Thai on the line of Lakoff and Johnson's approach in cognitive linguistic. The data were collected from corpus of daily language usage, namely, online newspaper, magazine, dialogue including data from Thai Concordance Program. It is found from study that personification can be classified to several categories, namely, Arrival/visitor Metaphor, Instructor Metaphor, Adversary Metaphor, Physician Metaphor and Master Metaphor. This study indicated that Thai language user perceived and understood the complicated abstract ob-

jects through experiences about life and humanity which were tangible and easily intelligible.

Keywords: personification, metaphor, conceptual metaphor, cognitive linguistic

บทนำ

“ความล้มเหลวสอนให้ฉันลุกขึ้นยืน”
 “เมื่อโอกาสมาเยือน”
 “ความเศร้ากำลังกัดกินหัวใจของเรา”
 “อดีตทำร้ายฉันมาพอแล้ว”

ถ้อยคำดังกล่าวเป็นถ้อยคำที่ผู้พูดภาษาไทยใช้สื่อสารกันอย่างเป็นปกติในชีวิตประจำวัน โดยที่ผู้ใช้ภาษาไม่ได้รู้สึกถ้อยคำดังกล่าวมีการเปรียบเทียบ/ถ่ายโยงความหมายจากสิ่งหนึ่งไปยังสิ่งหนึ่ง แต่แท้จริงแล้ว ถ้อยคำดังกล่าวมีการดึงเอาคุณสมบัติของบางสิ่งมาทำความเข้าใจสิ่งอื่นที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกัน ดังเช่น จากตัวอย่างถ้อยคำแรกมีการทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่าง “ความล้มเหลว” ผ่านสิ่งที่เป็นรูปธรรมอย่าง “มนุษย์” พิจารณาได้จากการใช้คำว่า “สอน” หรือตัวอย่างที่สอง มีการสมมติให้ “โอกาส” ซึ่งไม่ใช่สิ่งมีชีวิตสามารถทำกริยา “มาเยือน” ได้ และตัวอย่างสุดท้าย สมมติให้ “อดีต” สามารถกระทำกริยา “ทำร้าย” ได้เช่นเดียวกับมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จากตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้ใช้ภาษาต้องการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม มักมีการถ่ายโอนคุณสมบัติบางประการของสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายกว่า เป็นรูปธรรมมากกว่ามาอธิบายหรือทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านั้น กระบวนการทางภาษาเช่นนี้เรียกว่า อุปลักษณ์ (metaphor) ซึ่งเลคอฟฟ์และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980: 33) นักภาษาศาสตร์ปริชานเรียกอุปลักษณ์แบบนี้ว่า personification หรือที่เรียกในภาษาไทยว่า บุคคลาธิฐาน

ในทางวรรณคดีและทางภาษาศาสตร์อธิบายอุปลักษณ์ และบุคคลาธิฐานแตกต่างกัน ในทางวรรณคดีคำว่า อุปลักษณ์ หรือบางตำราเรียกว่าสมนัย (วิภา กงกะนันท์,

2556 : 66) เป็นภาพพจน์ (figure of speech) ชนิดหนึ่งเป็นการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่เดียวกันกับอีกสิ่งหนึ่งทุกประการ โดยใช้คำแสดงการเปรียบ “เป็น” “คือ” “เท่า” เช่น เธอคือมัจจุราชสีน้ำผึ้ง, นางนั้นเป็นปิ่นโลกา ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์ชนิดนี้เป็นถ้อยคำมีการประดิษฐ์ภาษาในเชิงวรรณศิลป์

บุคคลาธิฐาน ตามคำอธิบายทางวรรณคดี คือการใช้ภาษาที่สมมติให้สรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนเป็นคนสามารถแสดงออกปฏิกิริยาต่าง ๆ ราวกับเป็นคน เช่น พูดได้ ร้องให้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาทและฐานะให้สรรพสิ่ง จนดูประหนึ่งว่าเป็นคน (วิภา กงกะนันท์, 2556: 84) เช่น ทะเลหลับไหลไม่ยอมตื่น, พระจันทร์ส่งยิ้มให้หมู่ดาว จะเห็นว่าการสมมติให้ ทะเล พระจันทร์ และดาว ซึ่งไม่ใช่สิ่งมีชีวิตสามารถกระทำกริยา หลับ ตื่น ยิ้ม ได้เช่นเดียวกับมนุษย์ แต่ในทางภาษาศาสตร์ปริชาน บุคคลาธิฐานมิใช่เครื่องมือทางวรรณศิลป์ แต่เป็นการใช้ภาษาที่เป็นธรรมชาติ โดยที่ผู้ใช้ภาษาอาจไม่รู้ตัวที่กำลังใช้ภาษาแสดงมโนทัศน์บางอย่างอยู่ ผู้ฟังสามารถทราบความหมายได้ทันทีโดยไม่ต้องอนุมานหรือตีความ จัดเป็นอุปลักษณ์แบบขนบ หรือ conventional metaphor (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 101) ดังตัวอย่างข้อความ

“ความล้มเหลวสอนให้ฉันลุกขึ้นยืน”
 “อดีตสอนให้ฉันเห็นคุณค่าของชีวิต”

ถ้อยคำข้างต้นเป็นอุปลักษณ์แบบบุคคลาธิฐานที่ใช้บ่อยในชีวิตประจำวันจนไม่รู้ถึงกริยาเปรียบ เป็นภาษาที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่ภาษาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อความงามเชิงวรรณศิลป์ จากถ้อยคำดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าการถ่ายโอนคุณสมบัติของ “มนุษย์” ไปยัง “ความล้มเหลว” และ “อดีต” สะท้อนมโนอุปลักษณ์ [ความล้มเหลว/อดีต คือ ครู] ทำให้เห็นวิถีคิดของผู้ใช้ภาษาว่า “ความล้มเหลว” และ “อดีต” คือบุคคลที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนได้

การใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันเต็มไปด้วยถ้อยคำอุปลักษณ์ ทั้งอุปลักษณ์เชิงรูปธรรม¹ (Ontological Metaphor) ที่ “สิ่งที่ถูกเปรียบ” ซึ่งเป็นนามธรรมถูกนำ

¹ อ่านเพิ่มเติมในบทความเรื่อง อุปลักษณ์เชิงรูปธรรม (Ontological Metaphor) ในภาษาไทย ในวารสารวิชาการรมยสาร. 14(1) : 70

เสนอราวกับว่าเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็น สัมผัสได้ทางกายภาพ อุปลักษณ์เชิงพื้นที่ (orientational metaphor) อุปลักษณ์เชิงโครงสร้าง (structural metaphor) รวมถึงอุปลักษณ์แบบบุคคลาธิษฐาน (Personification) ที่สิ่งมีชีวิตถูกนำเสนอราวกับว่ามีชีวิต

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าบุคคลาธิษฐานตามความหมายทางภาษาศาสตร์ปริชานเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่น่าสนใจ ทำให้มองเห็นมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อสรรพสิ่ง บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลาธิษฐานตามแนวทางภาษาศาสตร์ โดยรวบรวมตัวอย่างถ้อยคำบุคคลาธิษฐานที่พบในภาษาไทยมาประกอบการอธิบาย และจัดหมวดหมู่ถ้อยคำเป็นมโนอุปลักษณ์ต่าง ๆ โดยเลือกศึกษาเฉพาะอุปลักษณ์แบบขนบเพื่อจะได้ข้อมูลภาษาที่เป็นธรรมชาติ และสะท้อนมุมมองของผู้ใช้ภาษาได้อย่างแท้จริง โดยเก็บข้อมูลจากภาษาที่ใช้จริงในชีวิตประจำวันจากแหล่งข้อมูลภาษาหลายแหล่ง อาทิ ข่าวในหนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ บทความทั่วไป นิตยสาร สารคดี บทความวิชาการ รวมถึงใช้โปรแกรม Thai Concordance ซึ่งเป็นคลังข้อมูลภาษาไทยที่รวบรวมตัวอย่างของการใช้ภาษาไทยที่เกิดขึ้นจริงช่วยในการค้นหาอีกด้วย

งานศึกษาด้านอุปลักษณ์ในภาษามีอยู่จำนวนมากไม่น้อย ทั้งที่เป็นการศึกษาอุปลักษณ์ในข้อมูลภาษาต่าง ๆ ในแง่ของการสะท้อนมโนทัศน์จากข้อมูลภาษาใดโดยเฉพาะ อาทิ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของการใช้คำว่า “ใจ” ในภาษาไทย ของ กัญญา รุ่งแจ้ง (2558), อุปลักษณ์ในหนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ไทย ของ วิลาวัลย์ วิษณุเวศิน (2550), อุปลักษณ์แสดงอารมณ์รักในเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่นไทย ของ สินีนาฏ วัฒนสุข (2549), อุปลักษณ์สงครามในข่าวกีฬาในหนังสือพิมพ์ภาษาไทย ของ จิตติมา จารยะพันธุ์ (2539) และการศึกษาในแง่ของหน้าที่ของอุปลักษณ์ อาทิ หน้าที่ของอุปลักษณ์จากมุมมองของผู้พูดภาษาไทย ของ ณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2552) เป็นต้น ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับอุปลักษณ์ในครั้งนี้ มีได้กำหนดเลือกศึกษาอุปลักษณ์จากปริเฉทใดโดยเฉพาะ และมีได้เลือกศึกษามโนอุปลักษณ์ใดมโนอุปลักษณ์หนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการศึกษาที่มุ่งอธิบายแนวคิดเรื่องอุปลักษณ์แบบบุคคลาธิษฐาน personification ตามกรอบแนวคิดทางภาษาศาสตร์ปริชาน

อุปลักษณ์แบบบุคคลาธิษฐาน : การทำความเข้าใจสรรพสิ่งราวกับมีชีวิต

อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นกระบวนการทางปริชานที่สะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษา กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีมุมมองหรือวิถีคิดต่อสรรพสิ่งเช่นไร ย่อมมีพฤติกรรมรวมถึงการใช้ภาษาที่สอดคล้องกับวิถีคิดนั้น ๆ โดยทั่วไปเราจะทำความเข้าใจสิ่งที่ไม่คุ้นเคยหรือทำความเข้าใจได้ยากผ่านสิ่งที่รับรู้ได้ง่ายกว่า จำต้อง มองเห็นเชิงกายภาพได้ชัดเจนกว่า เลคอฟฟ์และเจอนห์สัน (Lakoff and Johnson, 198) เรียกอุปลักษณ์ที่ปรากฏในภาษาว่า ถ้อยคำอุปลักษณ์ (metaphorical expression) และเรียกอุปลักษณ์ในระบบคิดว่า **มโนอุปลักษณ์ (conceptual metaphor)** (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 103)

อุปลักษณ์ หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยที่สิ่งที่นำมาเปรียบนั้นมาจากวงความหมายต่างกัน (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2542) โดยเรียกสิ่งที่เป็นต้นแบบในการเปรียบเทียบว่า “สิ่งเปรียบ” หรือ “แบบเปรียบ” (Source domain) และเรียกสิ่งที่ถูกนำไปเปรียบเทียบว่า “**สิ่งที่ถูกเปรียบ**” (target domain) โดยสิ่งที่เป็น “แบบเปรียบ” นั้นจะมีความเป็นรูปธรรมชัดเจนมากกว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบ” ซึ่งโดยมากมักจะเป็นนามธรรม เช่น

“แจกโฉนดที่ดินคลายปมปัญหาที่ดินรอบเขาบูโด”
“สายป่าน” ไม่รับงานตัดปัญหาสัญญา “โกโก้”

จากถ้อยคำอุปลักษณ์ดังกล่าวจะเห็นว่ามีการถ่ายโอนคุณสมบัติจากแบบเปรียบคือ “เชือก” ไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบคือ “ปัญหา” สังเกตได้จากคำว่า “คลายปม” “ตัด” ซึ่งมักจะปรากฏใช้กับ “เชือก” เป็นการสะท้อนมโนอุปลักษณ์ว่า ปัญหาคือเส้นใยที่ถูกนำมาพันเกลียว สำหรับผูกหรือมัด แต่ก็สามารถคลายหรือตัดออกได้ (ปาไลตา ผลประดับเพ็ชร, 2559 : 70) อุปลักษณ์ในความหมายนี้ครอบคลุมถึงบุคคลาธิษฐานด้วยซึ่งต่างจากในทางวรรณคดีที่ถือว่าทั้งอุปลักษณ์และบุคคลาธิษฐานเป็นภาพพจน์คนละชนิด

บุคคลาธิษฐาน (personification) จัดเป็นอุปลักษณ์ชนิดหนึ่งตามมุมมองภาษาศาสตร์ปริชานของเล

หนึ่การถดถอย

โดยปกติแล้วคำว่า รอ, คอย, มาถึง, มาเยือน, เผชิญหน้า ฯลฯ มักจะปรากฏร่วมกับสิ่งมีชีวิต ซึ่งในที่นี้หมายถึงคน เช่น “ฉันนั่งรอเธอมานานแล้วนะ” “เธอมาถึงนานแล้วยัง” “เรือใบจะเปิดบ้านต้อนรับการมาเยือนของฮัลล์ ซิตตี้” เป็นต้น แต่จากถ้อยคำอุปลักษณ์ดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า มีการถ่ายโอนคุณสมบัติจาก “คน” ไปยัง โอกาส, เวลา, ความจริง, ความสุข/ความทุกข์, โชค/วาสนา, ความแก่ชรา ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นการสะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณสมบัติบางประการที่คล้ายกับมนุษย์

2. อุปลักษณ์ครู/ผู้สั่งสอน (Instructor Metaphor)

อุปลักษณ์ครู/ผู้สั่งสอน เป็นอุปลักษณ์ที่มโนทัศน์ของ “สิ่งที่ถูกเปรียบ” ซึ่งไม่ใช่มนุษย์ เช่น ประสบการณ์ ทฤษฎี ศาสนา อดีต ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ถูกนำเสนอราวกับว่าเป็นมนุษย์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้ที่ให้ความรู้ อันได้แก่ ครู อาจารย์ เห็นได้จากถ้อยคำอุปลักษณ์ที่มีการนำคำที่โดยปกติใช้กับครู อาจารย์ อย่างคำว่า สอน, อธิบาย, เตือน ฯลฯ มาใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์นั้น จากการรวบรวมและศึกษาถ้อยคำอุปลักษณ์ พบมโนอุปลักษณ์ที่หลากหลาย ดังนี้

2.1 [ประสบการณ์ คือ ครู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์

- ประสบการณ์.....สอนให้ผมรู้ว่าอุดมการณ์ไม่ได้ช่วยอะไร
- คำเตือนจากประสบการณ์จริง ทำอย่างไรเมื่อเกียร์หลุด

2.2 [ประวัติศาสตร์/อดีต คือ ครู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์

- ประวัติศาสตร์สอนเราให้รู้ว่า “รัฐประหาร” ไม่เคยพัฒนาประชาธิปไตย
- ประวัติศาสตร์สอนบทเรียนเกี่ยวกับสงคราม แต่เราก็มักจะลืมนิสัยเสียทุกที
- เรียนรู้จากประวัติศาสตร์
- ทำไมพออายุมากขึ้น...มักนึกถึงวันเก่า ๆ และอดีต...เตือนอะไรเรา

2.3 [ศาสนา คือ ครู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์

• ศาสนาทุกศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดีจริงหรือ

• ตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นั้น พระเจ้าทรงเป็นจุดหมายสูงสุดของความศรัทธา

2.4 [ทฤษฎี คือ ครู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์

- ไม่มีทฤษฎีใดแต่เพียงทฤษฎีเดียวที่สามารถอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้ครบถ้วน
- ทฤษฎีเรื่องนี้สอนให้รู้ว่าอยากเป็นคนเก่งคนรวย ก็ต้องพยายามเรียนรู้วิธีสร้างความรวย

2.5 [ความรัก คือ ครู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์

- ความรักสอนให้เรารู้จักคำว่า อดทน
- ความรักนั้นจะสอนให้คุณได้รู้ว่ามีนบิสุทธิ์และตราตรึงใจมากเพียงใด

2.6 [ความล้มเหลว/ความผิดหวัง คือ ครู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปลักษณ์

- ความล้มเหลว ความผิดหวัง และความทุกข์สอนอะไรเราบ้าง
- สิ่งหนึ่งที่ความผิดหวังสอนเราคือใครกันที่เราควรรัก
- ความล้มเหลวสอนให้เราประสบความสำเร็จ

โดยปกติแล้วคำว่า สอน, อธิบาย, เตือน ฯลฯ จะปรากฏใช้กับมนุษย์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงครู อาจารย์ ผู้ที่มีความรู้ เช่น “ครูคอยสอนคอยเตือนให้เราเป็นคนดี” หรือ “อาจารย์อธิบายเรื่องกระบวนการกลายเป็นคำไวพจน์” เป็นต้น แต่จากถ้อยคำอุปลักษณ์ดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า มีการถ่ายโอนคุณสมบัติจาก “ครู” ไปยัง ประสบการณ์, ประวัติศาสตร์/อดีต, ศาสนา, ทฤษฎี, ความรัก, ความล้มเหลว/ความผิดหวัง ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นการสะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณสมบัติบางประการที่คล้ายคลึงกับครู อาจารย์ผู้ให้ความรู้ แนะนำแนวทางปฏิบัติหรือคอยสั่งสอน ตักเตือนไม่ให้นำสิ่งที่ไม่ดีไปปฏิบัติ

3. อุปลักษณ์ปรปักษ์ (Adversary Metaphor)

เป็นอุปลักษณ์ที่มโนทัศน์ของ “สิ่งที่ถูกเปรียบ” ซึ่งไม่ใช่มนุษย์ เช่น “ความกลัว” อุปสรรค” และ “โรค” ถูก

นำเสนอราวกับว่าเป็นมนุษย์ซึ่งในที่นี้หมายถึงปรัชญา ศัตรูฝ่ายตรงข้าม คู่ต่อสู้ โดยจะเห็นได้จากถ้อยคำอุปสรรคที่มีการนำคำที่ใช้กับศัตรู อย่างคำว่า เอาชนะ, ชนะ, สู้, ทำลาย, แพ้ ฯลฯ มาใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์นั้น จากการรวบรวมและศึกษาถ้อยคำอุปสรรค พบตัวอย่างมโนอุปสรรค 2 ตัวอย่าง ดังนี้

3.1 [ความกลัว คือ ศัตรู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

• หากเรายิ่งเอาชนะความกลัวได้เร็วเท่าไร เราก็จะวิ่งตามความฝันเราได้เร็วเท่านั้น

• ฉันว่า "วีรกรรม" ก็คงเกิดได้..ด้วยความพยายามที่จะต่อสู้กับความกลัว

3.2 [โรค/ภัย คือ ศัตรู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

• หลักฐานทางวิทยาศาสตร์บ่งชี้ว่าอาหารใส่ไขมันช่วยต่อสู้กับโรคอ้วนได้

- พบหนูมีภูมิต่อสู้โรคมะเร็ง
- สเวนสัน มอบกำลังใจ ผู้ป่วยต่อสู้โรคมะเร็ง
- 50 วิธีเอาชนะโรคเด็กสมาธิสั้น
- “เกลื้อ” โรคไหน ๆ ก็ยอมแพ้
- โรคภัยรุมล้อม
- เรื่องร้าย ๆ โหมกระหน่ำรุมล้อมเข้ามา ทำให้

ผู้ที่อยู่ในบ้านอยู่ไม่เป็นสุข

3.3 [อุปสรรค คือ ฝ่ายตรงข้าม]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- รักแท้..แพ้อุปสรรคนั้นหรือ
- 9 วิธี ชนะอุปสรรคในชีวิต

3.4 [ความจริง คือ ศัตรู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- แก้ปัญหาแอดส์ด้วยการเผชิญหน้ากับ

ความจริง

- จะเดินหนี "ความจริง" พันหรือไม่
- งานนี้เจ้าตัวออกมาอ้างว่าคนเราหนีความจริง

ไม่พ้น

3.5 [อดีต คือ ศัตรู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- "บลูม "หนีอดีตไม่พ้นขยับตามจิบ "โกเมซ"

- อย่าปล่อยให้อดีตทำร้ายปัจจุบัน

3.6 [ความทุกข์/ความไม่สมหวัง คือ ศัตรู]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- วิธีรับมือกับความทุกข์ 5 แบบ – จะเลือกแบบ

ไหนดี

- มีหลายวิธีที่จะจัดการ “ความทุกข์” ที่เรากำลัง

เผชิญอยู่

โดยปกติแล้วคำว่า เอนะ, ชนะ, สู้, ทำลาย, แพ้, รับมือ, จัดการ, หนี มักจะปรากฏร่วมกับสิ่งมีชีวิตซึ่งเป็นศัตรูฝ่ายตรงข้าม เช่น “วิธีเอาชนะฆ่าศึกศัตรู” “อังกฤกับเยอรมันต่อสู้กัน” “ญี่ปุ่นยอมแพ้สหรัฐอเมริกา” “ซีเรียหาทางรับมืออเมริกา” “หนีเสือปะจระเข้” เป็นต้น แต่จากถ้อยคำอุปสรรคดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า มีการถ่ายโอนคุณสมบัติจาก “ปรปักษ์” หมายถึง ศัตรู ฝ่ายตรงข้าม ไปยังสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่าง ความกลัว, โรค/ภัย, อุปสรรค, ความจริง, อดีต, ความสุข/ความทุกข์ ผู้ใช้ภาษาทำราวกับว่าสิ่งเหล่านี้เป็นคน เป็นการสะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณสมบัติบางประการที่คล้ายกับศัตรูฝ่ายตรงข้ามที่เราต้องต่อสู้เพื่อเอาชนะ

4. อุปสรรค/แพทย์ (Physician Metaphor)

เป็นอุปสรรคที่มโนทัศน์ของ “สิ่งที่ถูกเปรียบ”

ถูกนำเสนอราวกับว่าเป็นมนุษย์ซึ่งในที่นี้หมายถึงบุคลากรทางการแพทย์ ดังจะเห็นได้จากถ้อยคำอุปสรรคที่มีการนำคำที่ใช้กับแพทย์ อย่างคำว่า รักษา, เยียวยา ฯลฯ มาใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์อย่าง เวลา, ความรัก เป็นต้น จากการรวบรวมและศึกษาถ้อยคำอุปสรรค พบตัวอย่างมโนอุปสรรค 2 ตัวอย่าง ดังนี้

4.1 [เวลา คือ แพทย์]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- เวลาจะรักษาทุกอย่าง
- เวลาจะเยียวยาทุกสิ่ง

4.2 [ความรัก คือ แพทย์]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- งงล่ะเชื่อว่าความรักจะช่วยรักษาสุขภาพได้

อย่างไร

โดยปกติแล้วคำว่า รักษา, เยียวยา เป็นกริยาอาการของแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ เช่น “หมอรักษาคนไข้”, “หมอเยียวยาอาการป่วยของคนไข้” แต่จากถ้อยคำอุปสรรคดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า มีการถ่ายโอนคุณสมบัติจาก “แพทย์” ไปยัง เวลา, ความรัก ซึ่งเป็นสิ่งที่ซับซ้อนกว่า เป็นการสะท้อนมโนทัศน์ว่าคุณค่าความรักและเวลามีคุณสมบัติบางประการเหมือนผู้ที่ทำหน้าที่รักษาอาการป่วย หรือบาดเจ็บของคนไข้

อย่างไรก็ตาม อาจอธิบายได้ในอีกแง่หนึ่งว่า ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่าได้นำเอาประสบการณ์เกี่ยวกับวัตถุสิ่งซึ่งในที่นี้ ได้แก่ ยารักษาโรค มาอธิบายความรักก็ได้ หากมองในแง่นี้จะจัดว่าถ้อยคำอุปสรรคดังกล่าวเป็นอุปสรรคชนิด อุปสรรคเชิงรูปธรรม หรืออุปสรรคเชิงวัตถุ (Ontological Metaphor) สะท้อนมโนทัศน์ [ความรัก/เวลา คือ ยารักษาโรค] ก็ได้

5. อุปสรรคเจ้านาย (Commander Metaphor)

เป็นอุปสรรคที่มีมโนทัศน์ของ “สิ่งที่ถูกเปรียบ” ซึ่งไม่ใช่มนุษย์ ถูกนำเสนอราวกับว่าเป็นมนุษย์ซึ่งในที่หมายถึงผู้มีอำนาจสั่งการ โดยจะเห็นได้จากถ้อยคำอุปสรรคที่มีการนำคำที่โดยปกติปรากฏร่วมกับ “เจ้านาย” อย่างคำว่า สั่ง, ห้าม, ทำตาม ฯลฯ มาใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์นั้น ๆ จากการรวบรวมและศึกษาถ้อยคำอุปสรรค พบเพียงตัวอย่างมโนทัศน์เดียว ดังนี้

5.1 [ใจ คือ เจ้านาย]

ตัวอย่างถ้อยคำอุปสรรค

- ฉันรู้ว่าไม่ดีที่**ทำทุกอย่างตามหัวใจ**
- ทุกคนรู้ไหม? ว่า**การทำตามใจ** กับการเอาแต่ใจตัวเองมันต่างกันยังไง?
- พยายาม**สั่งใจ**ไม่ให้รักเธอแล้ว แต่หัวใจดวงนี้มันยังไม่ทำตาม
- ไม่สามารถ**หักห้ามใจ**ให้เลิกฟังเสพติดได้
- เราจะ**บังคับใจ**ใครให้รักเราไม่ได้

โดยปกติแล้วคำว่า สั่ง, ห้าม, ทำตาม, บังคับ จะปรากฏร่วมกับมนุษย์ที่มีอำนาจเหนือกว่า อย่างเจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา เช่น “นายสั่งให้ฉันทำรายงานการ

ประชุม” “ฉันไม่อยากทำตามที่เจ้านายสั่ง” เป็นต้น แต่จากถ้อยคำอุปสรรคดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า มีการถ่ายโอนคุณสมบัติจาก “เจ้านาย” ไปยัง “ใจ” ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต เป็นการสะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่า “ใจ” มีคุณสมบัติบางประการที่คล้ายกับมนุษย์ที่มีอำนาจสั่งการให้ผู้อยู่ใต้อำนาจทำหรือไม่ให้ทำอะไรได้

นอกจากนี้ยังมีถ้อยคำอุปสรรคแบบบุคลาธิษฐานที่ใช้อย่างเป็นปกติในชีวิตประจำวันอีกไม่น้อยที่ไม่อาจจัดหมวดหมู่เป็นอุปสรรคชนิดอุปสรรคหนึ่งโดยเฉพาะ แต่พบว่าการถ่ายโอนคุณสมบัติของมนุษย์มาใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรมเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างข้อความ

- อุปสรรค**มักมาพร้อม**กับความท้าทาย
- **ความรักมักมาพร้อม**กับความทุกข์
- **เมื่อความรัก**เดินมาถึงทางตัน จะฝืน “ไปต่อ” หรือ “ถอยกลับ”

- นานาสาระ...สุดยอดวิธี**หนีความแก่**
- **โชคชะตาเล่นตลก!!**หนุ่มก๊วยซีพกำลังช่วยคนเจ็บอยู่เจอรถมาชนซ้ำเสียชีวิต

- **อย่ามาล้อเล่น**กับความรู้สึกของฉันนะ
- สอนลูกหลานให้**รู้จักกับความผิดหวัง**บ้างก็เป็นสิ่งที่สำคัญ
- คนที่**พบกับความล้มเหลว** ไม่จำเป็นต้องพ่ายแพ้เสมอไป

- จะทำให้**ความผิวนั้นสร้าง**ความเศร้างัดกินหัวใจของเราไปไม่รู้จกจบสิ้น

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการใช้คำแสดงอาการกริยา ความรู้สึกของมนุษย์ไปใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม ทำราวกับว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นคน เช่น ใช้คำว่า “มาพร้อมกับ” “เดินมา” กับอุปสรรคและความรัก สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองว่าอุปสรรคและความรักสามารถเดินเคลื่อนที่ได้ เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิต คำว่า “หนี” โดยปกติแล้วจะใช้กับสิ่งมีชีวิตเช่น หนีเสือ หนีโจรผู้ร้าย หรือผู้ร้ายหลบหนี เป็นต้น แต่กลับนำมาใช้กับ “ความแก่” ซึ่งไม่ใช่มนุษย์ สะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่าความแก่ชราเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ ควรหลีกเลี่ยงให้พ้น คำว่า “เล่นตลก” “ล้อเล่น” ซึ่งหมายถึง แสดงกริยาหรือวาจาเพื่อความสนุกโดยปกติแล้วเป็นการกระทำของมนุษย์ แต่ถูกนำมาใช้กับสิ่งที่เป็น

นามธรรมอย่าง “โชคชะตา” “ความรู้สึก” คำว่า “รู้จักกับ” “พบกับ” โดยปกติเป็นอาการที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ เช่น เขาแนะนำให้ฉันรู้จักกับแฟนใหม่ แต่กลับนำมาใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์และไม่มีชีวิตอย่าง “ความผิดหวัง” “ความล้มเหลว” หรือการมองว่าความเศร้าเป็นสัตว์ร้ายที่ “กัดกิน” หัวใจของมนุษย์ เป็นต้น

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่าผู้ใช้ภาษาไทยมักถ้อยโยงคุณสมบัติของมนุษย์ซึ่งสามารถแสดงออกก็ปฏิกิริยา มีอารมณ์ความรู้สึก ไปทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งมีความซับซ้อนกว่า เข้าใจยากกว่า จับต้องทางกายภาพไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นเวลา โอกาส โชควาสนา อดีต ประสบการณ์ ความสุข ความรัก ความทุกข์ ความจริง ความผิดหวัง ฯลฯ เพราะโดยธรรมชาติแล้วผู้ใช้ภาษามักพยายามทำความเข้าใจสรรพสิ่งที่เข้าใจยาก ผ่านมุมมองของสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายกว่า โดยดึงเอาประสบการณ์เกี่ยวกับการของมนุษย์ไปใช้กับสิ่งอื่นที่ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดในเชิงกายภาพได้ง่ายขึ้นดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการใช้ภาษาที่รวบรวมมาไว้ในบทความนี้

จากการรวบรวมข้อมูลภาษาไทย พบมโนอุปลักษณ์ผู้มาเยือน ครู ปรปักษ์ แพทย์ เจ้านาย ซึ่งล้วนเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตประการหนึ่งว่าจากการเก็บรวบรวมถ้อยคำอุปลักษณ์แบบขนบนั้น ไม่พบมโนอุปลักษณ์เพื่อน ถ้อยคำที่น่าจะปรากฏร่วมกับ “เพื่อน” มีอยู่หลายคำ เช่น ปลอดภัย, อยู่เคียงข้าง, หยอกล้อ, เล่น, พุดคุย แต่ไม่พบตัวอย่างถ้อยคำดังกล่าว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประสบการณ์เกี่ยวกับ “เพื่อน” ของผู้ใช้ภาษาก็อาจซับซ้อน และไม่ชัดเจนพอที่จะถ่ายโอนไปใช้ทำความเข้าใจความคิดที่เข้าใจยากยิ่งกว่า แต่อย่างไรก็ตาม หากศึกษารวบรวมถ้อยคำอุปลักษณ์ที่มีลักษณะสร้างสรรค์ (creative metaphor) ก็จะมีพบมโนอุปลักษณ์เพื่อน รวมถึงมโนอุปลักษณ์อื่น ๆ เช่น “อาจเปลี่ยนจากความเหงาเป็นเพื่อนเก่าที่แสนดี” “จดหมายจากความเหงา” สะท้อนมโนอุปลักษณ์ [ความเหงา คือ เพื่อน] แต่ข้อมูลภาษาดังกล่าวไม่อยู่ในขอบข่ายการศึกษาครั้งนี้

อุปลักษณ์แบบบุคคลาธิฐานที่นำเสนอในบทความนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทางภาษาที่เต็มไปด้วยอุปลักษณ์ ยังมีการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์แบบอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่ไม่ได้นำมาวิเคราะห์ แต่อย่างน้อยที่สุด การศึกษาอุปลักษณ์ในครั้งนี้จะทำให้สามารถมองเห็นมิติทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทย แม้ผู้ใช้ภาษาอาจไม่ได้ตระหนักรู้ว่ากำลังใช้ภาษาสื่อมโนทัศน์เกี่ยวกับสรรพสิ่งอย่างไร ดังที่เลคอฟฟ์และจอห์นสันอธิบายว่าอุปลักษณ์อยู่ในระบบคิดอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ซึ่งบางครั้งเราอาจไม่ทันรู้ตัวว่ากำลังใช้ภาษาที่เต็มไปด้วยอุปลักษณ์

เอกสารอ้างอิง

- กัญญา รุ่งแจ้ง. (2558). **อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ของการใช้คำว่า “ใจ” ในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตติมา จารยะพันธุ์. (2539). **อุปลักษณ์สงครามในข่าวกีฬาในหนังสือพิมพ์ภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2552). **หน้าที่ของอุปลักษณ์จากมุมมองของผู้พูดภาษาไทย**. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย, 249-268.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษา วาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์. (2559). **อุปลักษณ์เชิงรูปธรรม (Ontological Metaphor) ในภาษาไทย**. **รมยสาร**. 14(1) : 70
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- วิภา กงกะนันท์. (2556). **วรรณคดีศึกษา ว่าด้วยหลักการอ่าน**. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา.
- วิลาวัลย์ วิษณุเวทิน. (2550). **อุปลักษณ์ในหนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สินีนาง วัฒนสุข. (2549). **อุปลักษณ์แสดงอารมณ์รักในเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่นไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์เพื่อการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Kövecss, Zoltan. (2002). **Metaphor: A Practical Introduction**. New York : Oxford University Press.
- Lakoff, George, and Mark Johnson. (1980). **Metaphors we live by**. Chicago: University of Chicago.